

ACC. N:R. M.12675 : 1-7.

Landskap: Skåne
Härad: N. Åsbo
Socken: Skånes Fagerhult
Uppteckningsår: 1952

Upptecknat av: Nils-Arvid Bringéus
Adress: Örkeälljunga
Berättat av: Sigfrid Johansson, Fagerhult,
Född år 1887 i Bärnalt, Fagerhult

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Snusdostillverkning, s. 1-6.

Svarvning av husgeråd och leksaker: s. 6-7.

(Seckn. a' sid. 6.)

ACC. N:R M. 12675: /

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Snusdostillverkning. Sagesmannen tillverkar alltjämt snusdosor men bedriver även toffelmakeri. Han bor numera i en liten trävilla invid Fagerhults samhälle. Han omtalar att det var mycket vanligt att man gjorde snusdosor i Fagerhults socken i gången tid. I Trotatorp och Trulsabygget gjordes särskilt många snusdosor och i Bärålt, där sagesmannen själv är född gjordes en del. I Trulsabygget gjordes lassvis med snusdosor tillägger han.

De som tillverkade snusdosor drog upp till Småland och drog nävern av träden. Det var strax efter midsommar. I Hallaryd, Tingsryd och Hanneda har sagesmannen själv varit och tagit näver. Mot en ringa avgift fick man flå av nävern. Skar man för djupt skadade man trädet, men skar man endast det yttersta skadade detta ej träden. Vi flådde näver med vanliga moraknivar, och stannade uppe i Småland i 14 dagar och hade då nog näver till flera hundra dussin snusdosor. Det var mest medelålders folk som förstod sig på att ta nävern. Men sedan började smålänningarna själv fälla träden om sommaren och flå av nävern och sälja den. Detta var omkring 1910 -/2. Sedan kunde man köpa nävern av handlare som köpte upp. Jag köpte ofta i Tingsryd. Men före 1900 gick de stundom ut och flådde näver även här i trakten, men den var mycket sämre. Smålandsnävern var mycket segare. Nävern skickades senare på tåg, men förr drog de nävern på kärror på två hjul. Då hade de också stegar med sig att kliva upp i träden med för att ta nävern. Den bästa nävern satt nämligen högre upp. - Sedan

ACC. N:R M. 12675:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

nävern kommit hem lades den in till förvaring. Men en del gjorde ej dosor själv utan tog endast upp och flådde nävern och sålde den när de kom hem. Den såldes i skålpundsvis. Ibland var näverflagorna en hel meter långa.

Sagesmannen hade näver hemma och tillverkade ett par snusdosor för upptecknaren. Tillverkningsproceduren gick till på följande sätt. Först putsades nävern av med en borste så att den yttre flogbarken gick av. Sedan klipptes bitarna ut så att de passade till dosan, d. v. s. ca 20 cm långa. Borstningen skedde med rotborste, och nävern klipptes med ullsax. Till varje dosa åtgår fyra bitar. Den största biten sys ihop med innernävern utåt medelst bomullsgarn nr 5 och en grov synål. Endast ett par styng sys för att fästa ihop nävern i den form dosan skall ha. Tråden klipptes sedan av.

Därefter klipptes det andra stycket till, lite kortare. Det stickes innanför den större näverbiten som ihopsytts, med innernävern innåt. Sedan sättes botten i. Den är gjord av björk, men brukade förr vara av asp. Den är formad med täljkniv och har en tjocklek av 7 mm. Botten fästes genom att nubb islås från dosans sida. Även locket sättes i, det är 10 mm tjockt. Därefter sättes en näverring på dosan utvändigt. Ringarna är precis så avpassade att de räcker runt om dosan. De är något tunnare än de två tidigare omnämnda styckena och har naggats i båda kanterna med ett "taggejärn". Sitt taggejärn hade sa-

ACC. N:R M. 12675:3

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gesmannen själv gjort av en gammal fil. Näverringen fästes med en träplugg av björke, vartill först hål borrats med en syl. Pluggen, en vanlig träplugg, går rakt igenom näverväggarna. Utskjutande ändar avskäres. Därefter lägges den sista näverringen på utanpå den tidigare. Denna yttersta näverring är smalare än den första. Ytterändan snedklippes och i den andra ändan klippes hål vari den snedklippta änden inträdades. Även i denna yttre ring fästes en träplugg rakt igenom näverväggarna. Under allt detta har locket suttit på för att hjälpa till att ge dosan rätt form. Det avtages nu och dess kanter skäres till. Sedan borrar hål i locket med ett "pinnaborr" för att en läderstropp skall kunna träs därigenom. Denna klippes ut av rester från skomakare och toffelläder. Stroppen har kilform och fästes på lockets undersida med en nubb.

De olika delarna till en näverdosa skärs upp i serier så att tillverkaren har lite på förlag. - Då näverringarna göres med taggajärnet måste nävern doppas några minuter i vatten för att taggarna skall bli vackra. För 4-5-år sedan började dosorna lackeras med fernissa. Samtidigt förekom det att man skar små runda hål i den yttersta näverringen och innanför denna placerade lite kulört papper, rött eller blått för att pryda upp dosan med. Genom lackeringen blir dosorna mycket hållbara. Samtidigt som dessa ~~o~~ förändringar gjordes började man limma ihop de olika näverlagern med kallimm

ACC. N:R M. 12675: 4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i stället för att fästa näverlagern med pluggar. Den nyare typen av dosor tar längre tid att göra. Till den nyare typen användes tre st. näverringar, medan det endast var två på den gamla typen. En enklare typ av snusdosa har endast utklippta näverringar och ej taggade. Somliga vill hellre ha denna släta typ. - Det tar ca, $\frac{1}{2}$ timma att göra en snusdosa av den moderna typen.

Snusdosorna kostar 1 kr st. av den limmade typen hos tillverkaren. I affärerna tar de 1:80. För 60-70 år sedan kostade ett dussin dosor 67 öre. Nu gör tillverkaren blott 2-3 dussin dosor om året. Sagesmannen menar att snuset håller sig färskare i dosan än i en strut.

Förr gjordes dosorna mest om vintern. Taggjärn hade ej alla tillverkare, utan det lånades och gick på omlag. Förr satt de inne i själva stugorna och tillverkade dosor. Det var mest fruntimmer som gjorde dem. Karlarna hjälpte till när de hade tillfälle. De som gjorde dosor satt dan igenom och långt ut på nätterna och gjorde dosor.

Sagesmannen har även tillverkat stora snusdosor som han kallar för "lagerdosor", i vilka rymdes $\frac{1}{2}$ kilo. En sådan dosa som han förevisade var 15 cm. lång och 5 cm bred. Priset för denna dosa var 3 kr.

På Smålandskanten i Killeberg gjordes också snusdosor, men annars gjordes de flesta i Fagerhults sn. Ekonomin var dålig här bland folk och för att skaffa uppehållet hade man allehanda slöjder. De som ej gjorde dosor skalade vispar eller gjorde skuffor och slevar. Men det

ACC. N:R

M. 12675:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

var ej alla som kunde göra snusdosor. Det var mest torpare som tillverkade dem. Den äldsta som jag minns var Petronella Persson i Trotatorp, som satt och gjorde dosor. Hon dog 1923 - 27. Hon tillverkade snusdosor ända tills hon dog.

Vi hade uppköpare i samhället som köpte våra dosor, lagrade dem och sålde till grossister i Malmö, Lund och även i Danmark och Tyskland. Man kunde ibland sälja 4- 500 dussin dosor åt gången till uppköpare. Många Fagerhultsbor gick också omkring och sålde soljd och då hade de snusdosor med. - Den sista högkonjunkturen för tillverkning av snusdosor var 1934 - 36. Det var dåliga tider då och därför fick vi göra dosor i mängd. Då gjorde jag, min fru och två döttrar som då var 13 och 15 år gamla dosor. Så skalade vi vispar om sommaren. Töserna satt och skalade för 1:25 tjoget. Vi band visparna om vintern. Men sedan blev det bättre tider och lantbruket började löna sig bättre. - Tiden för vispskalningen var maj och juni.

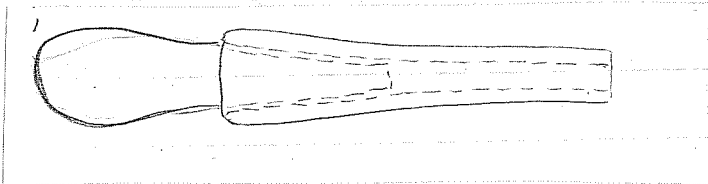
Sagesmannen visade även att han gjorde en annan typ av snusdosor av tjockare näver, som ej sys. Den dosan består av tre bitar som skarvades ihop eller "nockades ihop" genom att tunna ut ändarna. Det innersta lagret är likartat den andra typen, men de två yttre är flätade i varandra medelst utskurna hakar. Det blev således en slags flätning och något annat fäste var obehövt. Denna modell uppfanns av sagesmannen broder Karl Johansson, f. 1877 för 60 år se-

ACC. N:R M. 12675:6.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

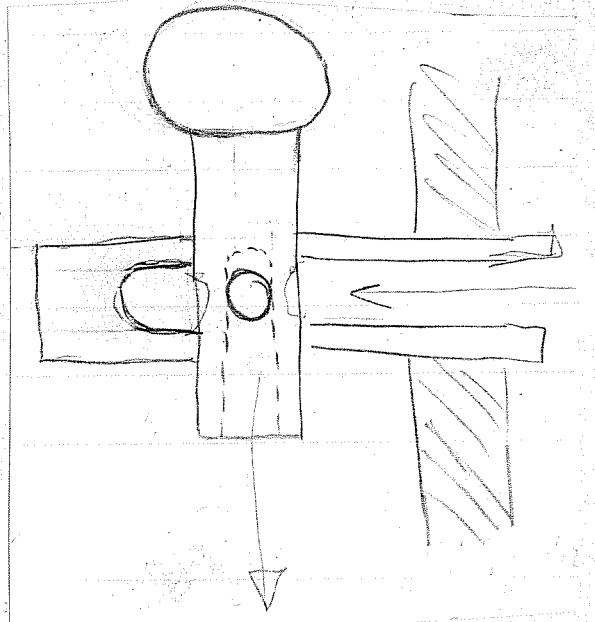
dan. Och den gjordes endast inom sagesmannens familj. - Sagesmannen tillägger, att den som ville ha en riktigt stabil snusdosa han beställde en hos tillverkaren. Ibland falsades även locket till dosorna.

Svarvning. Sagesmannens fader, Johan Petter Jönsson, f. 1850 och död på 30-talet var svarvare och svarvade bl. a. pepparkvarnar i miljoner. Han svarvade även "tappar" till tvättbyxor. De var i två delar som teckningen visar. Far hade själv funderat ut denna byketapp. Han började ungefär 1885 att tillverka sådana. Han hade trampesvarv med svänghjul. Far svarvade också brödkavlar och små tunnor till nipperaskar.

Byketappens
konstruktion

Svarvad Kran för
drickstunnor

ACC. N:R M. 12675:7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

F.ö. har det ej svarvats leksaker i Fagerhults sn utom två sorters leksaker. Det var snurrebussar, De utgjordes av en rund trilla som spetsades och försågs med handtag. Tillverkades av björke. Den andra typen var en trätrissa med refflor i, som man piskade på med en liten pisk. Den kallades "snurretrilla". Min far svarvade sådana, men det skall övning tillatt svarva sådana. Utom min far var det blott min morfar som svarvade sådant. Han hett Per Persson i Trottatorp. Min far lärde det mesta av sin svärfar. Han hade också trampesvarv. - Även i Göinge svarvade de snurrebussar, men de gjorde dem höga och klumpiga. Men göingarna gjorde endast den typen som snurrades för hand. De gjordes i tusendevis, men mest av den första sorten. De målades genom att en sticka sattes till snurrebussen som roterade i svarvstolen. Man doppade också ibland en kork i röd anelinfärg och satte till svarven så där blevett streck.

När pepparkvarnarna målades skedde detta med gurkemejarot. Spe-
c~~e~~rihandlarna sålde gurkemejan. Man endast täljde av barken och höll sedan roten mot svarven ungefär som en krita. Då svarven roterade målades därigenom ränder runt kvarnen.